

GOSPODARSTWA OPIEKUŃCZE

Jesień życia w rytmie natury

GROWID

Zmiany w strukturze społeczeństwa, jakie od dłuższego czasu zachodzą w Polsce, przyczyniają się do powstawania nowych zjawisk demograficznych, wymagających podjęcia odpowiednich działań. Dlatego też polityka senioralna coraz częściej stanowi temat debaty w różnych środowiskach.

Jak wynika bowiem z badań przedstawionych przez Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej w *Informacji o sytuacji osób starszych w Polsce za 2020 r.*, ponad 25% polskiego społeczeństwa stanowiły osoby w wieku powyżej 60 roku życia^[1].

Dane za 2019 r.^[2] mówiły, że ok. 2,1 mln osób, które skończyły 65 lat, zamieszkuje obszary wiejskie. Według prognoz w 2035 r. liczba ta wyniesie 3,4 mln, co oznacza wzrost na poziomie 60%. Tym samym odsetek seniorów żyjących na obszarach wiejskich zwiększy się z ok. 14 do 22% ludności wiejskiej^[3].

SENIORZY POTRZEBUJĄ *nowych rozwiązań*

Wraz ze wzrostem długości życia i coraz liczniejszą grupą seniorów rośnie potrzeba świadczenia usług terapeutyczno-opiekuńczych oraz rehabilitacyjnych. Tymczasem w Polsce usługi społeczne dedykowane seniorom wciąż nie nadążają za popytem na nie. Dodatkowo ich koszty są wysokie i potrzebny jest system, który gwarantowałby ich jakość oraz stabilność. Kolejną problematyczną kwestię stanowi ich dostępność, co szczególnie odczuwają starsi mieszkańcy obszarów wiejskich, którzy bardzo często – czy to ze względu na odległości, czy też możliwości komunikacyjne – nie są w stanie z nich korzystać.

Zmiany demograficzne nie omijają społeczności wiejskich. Wciąż zmniejszająca się liczba rodzin wielopokoleniowych oraz emigracja młodego pokolenia do miast, potęgują zjawisko osamotnienia i wyobcowania osób starszych. Dlatego tak ważna jest dla nich możliwość integracji w swoich społecznościach, a stworzenie przyjaznych miejsc w znanym im środowisku, gdzie panowałaby rodzinna, domowa atmosfera, zwiększyłoby szanse na poprawę jakości życia osób starszych.

INSPIRUJĄ NAS INNI

Odpowiedzią na problemy społeczeństw starzejących się mogą być gospodarstwa opiekuńcze. Z powodzeniem funkcjonują one w wielu krajach, a pionierem w tym zakresie jest Holandia, mogąca poszczycić się największą liczbą gospodarstw opiekuńczych. Spotkamy je też w Norwegii, Szkocji, Niemczech, we Włoszech czy Słowenii.

GOSPODARSTWA OPIEKUŃCZE *na czym to polega?*

Ideą gospodarstw opiekuńczych jest zaadaptowanie gospodarstwa rolnego do miejsca, w którym osoby starsze lub będące w trudnej sytuacji życiowej aktywnie spędzą czas wolny i w którym otrzymają wsparcie umożliwiające integrację społeczną. Podopieczni, dzięki rolniczemu charakterowi gospodarstwa, mogą doświadczać terapeutycznego oddziaływania przyrody i kontaktu ze zwierzętami, a poprzez angażowanie się we wspólne wykonywanie drobnych prac domowych czy rolniczych czerpać radość z kontaktu z drugim człowiekiem, a także czuć się potrzebnym.

Korzyści z gospodarstw opiekuńczych odnoszą również prowadzący je rolnicy. Oprócz odczuwania satysfakcji z niesienia pomocy potrzebującym, poprzez łączenie działalności rolniczej ze świadczeniem opieki, zyskują dodatkowe źródło dochodu.

Potencjał gospodarstwa rolniczego stwarza optymalne warunki zarówno do odnoszenia wymiernych korzyści społecznych, jak i satysfakcjonującego prosperowania gospodarstw wielofunkcyjnych.

ROLNICTWO I POMOC SPOŁECZNA

czy można to połączyć?

Gospodarstwa opiekuńcze to forma rolnictwa społecznego, łącząca czynne gospodarstwo rolne z profesjonalnymi usługami społecznymi w zakresie opieki. Ich prowadzeniem zajmują się rolnicy lub domownicy gospodarstw rolnych. Klientami tego typu gospodarstw są osoby potrzebujące wsparcia, głównie seniorzy, ale też osoby dysfunkcyjne, osoby zmagające się z uzależnieniami, bezrobotni czy tzw. trudna młodzież.

W ramach gospodarstwa opiekuńczego podopieczni korzystają z różnego rodzaju form horterapii oraz terapii z udziałem zwierząt. Odbywające się w nich zajęcia są ukierunkowane na integrację i zaangażowanie w życie gospodarstwa rolnego.

Obecne uwarunkowania prawne w Polsce pozwalają na prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego jako działalności gospodarczej bądź podmiotu ekonomii społecznej, czyli stowarzyszenia lub fundacji.

PROMUJEMY gospodarstwa opiekuńcze

Projekt GROWID: *Gospodarstwa opiekuńcze w rozwoju obszarów wiejskich wobec wyzwań demograficznych* realizowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie, Uniwersytetem Jagiellońskim oraz Uniwersytetem Rolniczym w Krakowie ma na celu stworzenie modelu, który umożliwi założenie w Polsce sieci gospodarstw opiekuńczych. Projekt GROWID jest dofinansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych „Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków” GOSPOSTRATEG.

SPOŁĘCZNE POSTAWY WOBEC STARZENIA SIĘ

Gospodarstwa opiekuńcze są innowacyjną odpowiedzią na trendy demograficzne obserwowane w naszym kraju i przemiany, które przechodzą społeczności wiejskie. Kiedyś, bardziej jednorodnie ekonomicznie i kulturowo społeczności lokalne, funkcjonowały w stabilniejszym, zintegrowanym systemie społecznym. Dziś podlegają fragmentaryzowaniu i poddawane są presji procesów globalizacji w kulturze i ekonomii, czego efektem są takie zjawiska jak: dezagrarnizacja, wyludnianie się wsi peryferyjnych, starzenie się mieszkańców wsi oraz migracje zarobkowe. Z kolei rozproszenie zawodowe wpływa na jakość relacji społecznych – spada zażyłość relacji sąsiedzkich i rodzinnych, a tym samym wśród seniorów wzrasta poczucie osamotnienia.

Proces starzenia się społeczeństw europejskich, który rozpoczął się w połowie XX wieku wpisuje się w grupę zjawisk składających się na tzw. pułapkę demograficzną.

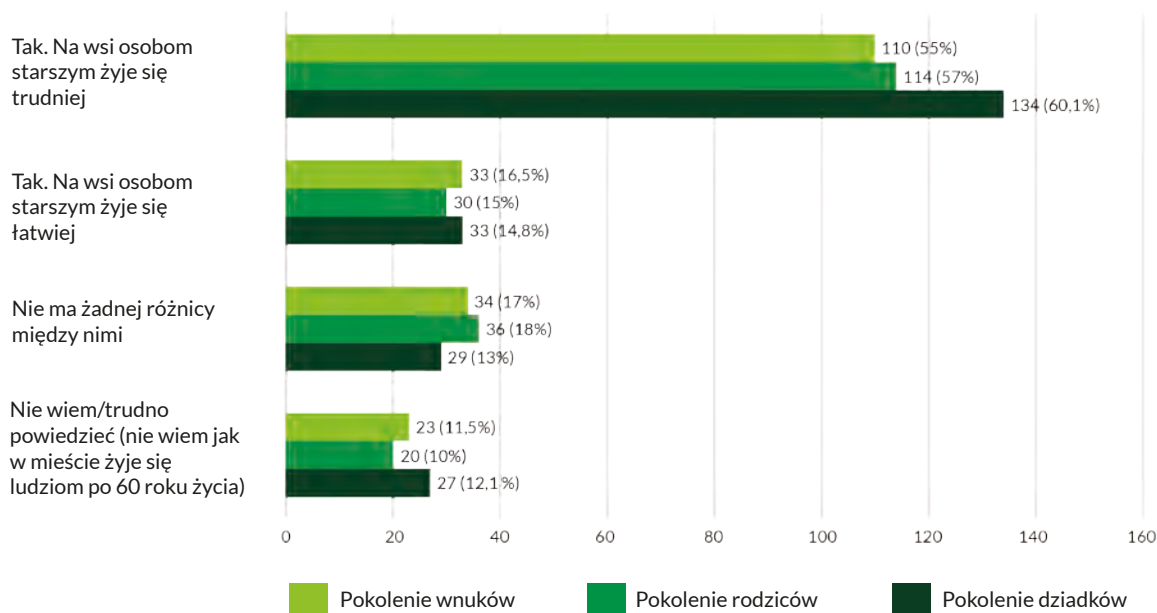
JAK POSTRZEGAMY STAROŚĆ?

Starość na wsi jawi się w innych barwach niż ma to miejsce w mieście. Rozmieszczenie istotnych punktów życia społecznego w stosunku do miejsca zamieszkania niejednokrotnie okazuje się problematyczne, tym bardziej, że dostępność środków komunikacji zbiorowej na wsiach jest coraz mniejsza.

Z badań^[4] przeprowadzonych w ramach projektu GROWID przez zespół Uniwersytetu Jagiellońskiego wynika, że przeważająca część badanych uważa, że na wsi żyje się trudniej (55-60%).

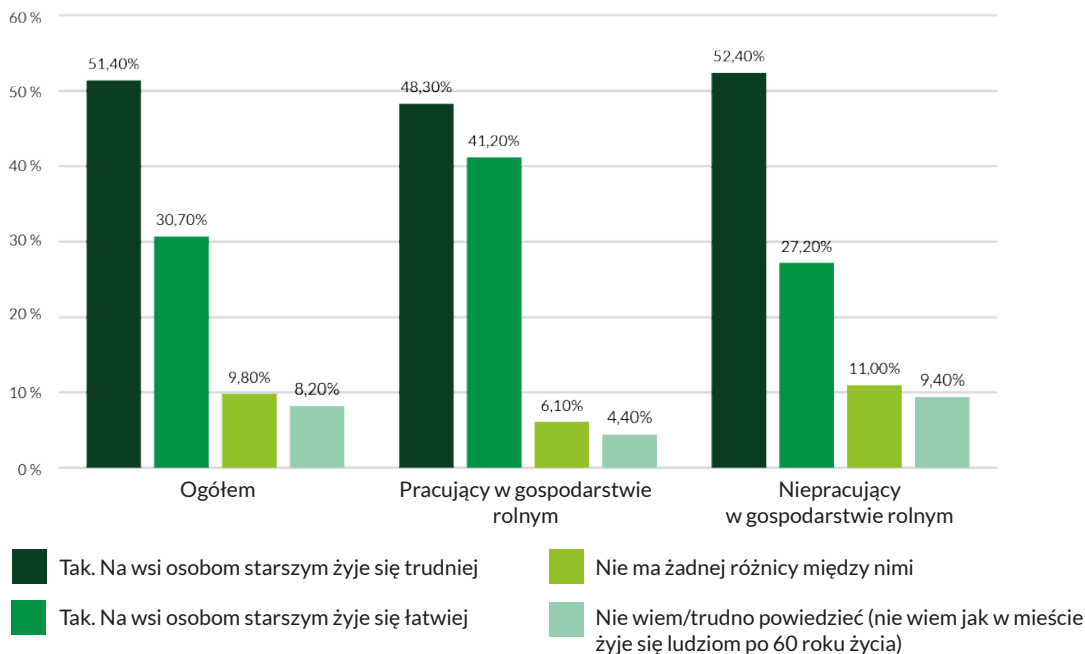
Różnica w postrzeganiu ludzi starszych na wsi i w mieście

Źródło: Raport z badań GROWID: Nowak P., Dąbrowski A., 2021, *Starość w opinii trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich*.

Potwierdzają to wyniki badań ogólnopolskich, przeprowadzonych również w ramach projektu GROWID przez zespół Uniwersytetu Jagiellońskiego na próbie 1200 dorosłych Polaków.

Różnice w jakości życia osób starszych na wsi i w mieście wg respondentów

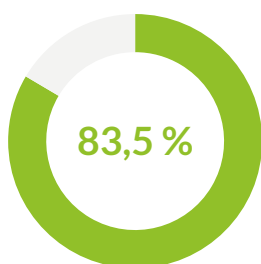
Źródło: Nowak P., Dąbrowski A., 2021, *Opinie Polaków dotyczące starzenia się społeczeństwa oraz pomocy społecznej i gospodarstw opiekuńczych na obszarach wiejskich. Raport z badań GROWID*.

Zdaniem większości ankietowanych (51,4%) osobom starszym mieszkającym na wsiach żyje się trudniej niż ich rówieśnikom zamieszkującym miasta. Przekonanych o łatwiejszym życiu na wsi okazało się 30,7% badanych. Rozkład odpowiedzi na omawiane pytanie jest interesujący, jeżeli za kryterium podziału respondentów przyjmie się ich ewentualną pracę w gospodarstwie rolnym. Wśród osób pracujących w gospodarstwie rolnym odsetek przekonanych o łatwiejszym życiu w mieście wyniósł 48,3%, natomiast odsetek przekonanych

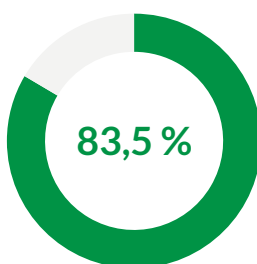
o łatwiejszym życiu na wsi ukształtował się na poziomie 41,2%. Analogiczne odsetki wśród niepracujących w gospodarstwach rolnych różniły się znacznie bardziej i wyniosły odpowiednio 52,4% (łatwiejsze życie w mieście) oraz 27,2% (łatwiejsze życie na wsi). Istotność statystyczną potwierdzono wynikiem testu Chi-kwadrat.

Jednocześnie ok. 80% wnuków oraz dzieci uważa za starość swoich najbliższych za szczęśliwą.

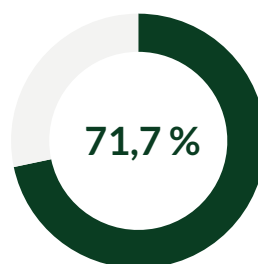
Suma odpowiedzi „tak” i „zdecydowanie tak” w opinii trzech pokoleń

Starość moich
dziadków jest
szczęśliwa

Starość moich
rodziców jest
szczęśliwa

Moja starość
jest szczęśliwa

Źródło: Raport z badań GROWID: Nowak P., Dąbrowski A., 2021, Starość w opinii trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich.

Gospodarstwa opiekuńcze są innowacyjną odpowiedzią na trendy demograficzne obserwowane w naszym kraju. Z punktu widzenia obecnych i przyszłych seniorów ważna jest nie tylko oczekiwana długość życia, ale także jego jakość. Istotne jest, by osoby starsze jak najdłużej mogły pozostawać sprawne i aktywne społecznie. Starzenie się społeczeństwa powoduje zatem wzrost zapotrzebowania na nowoczesne usługi rehabilitacyjne, terapeutyczne, integracyjne i opiekuńcze. Liczne badania naukowe wskazują, że obszary wiejskie i rolnictwo stwarzają ogromne możliwości w zakresie rozwoju tego typu usług. Kontakt z naturą, przebywanie w gospodarstwie rolnym i uczestnictwo w jego codziennym życiu mają dobroczynny wpływ na ludzkie zdrowie i kondycję. Jest to drugi istotny argument przemawiający za zasadnością działań na rzecz powiązania ze sobą działalności rolniczej z usługami dla seniorów. Powstawanie gospodarstw opiekuńczych będzie sprzyjać podnoszeniu jakości życia mieszkańców wsi.

dr hab. Piotr Nowak, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego
mgr Adam Dąbrowski

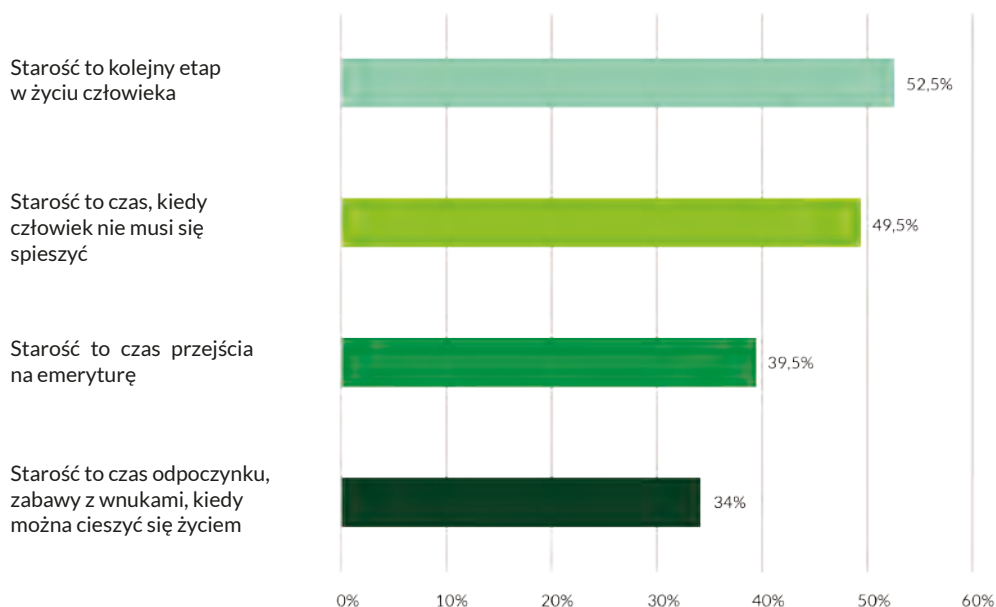
JAK POSTRZEGANA JEST STAROŚĆ przez mieszkańców obszarów wiejskich?

W opinii średniego i najmłodszego pokolenia starość to kolejny etap w życiu człowieka – taki, w którym nigdzie nie trzeba się spieszyć. Niestety jest to również okres, kiedy seniorom towarzyszy samotność, nieporadność a wielokrotnie także choroby. Zły stan zdrowia według przeszło 60% osób starszych stanowi główny powód ich wykluczenia w społeczeństwie. Blisko 36% wymienia niskie dochody, natomiast 20,6% bariery architektoniczne.

Istotny aspekt problemu stanowi też stosunek osób młodych. Choć osoby starsze w większości czują się szanowane (ok. 64%), kochane i darzone zaufaniem (86,6%), uważają, że młode pokolenie jest nastawione jedynie na własne potrzeby, czemu towarzyszy indywidualizacja życia – dla 25,6% seniorów są to czynniki powodujące wykluczenie osób starszych.

Najczęściej wybierane odpowiedzi - POKOLENIE WNUKÓW

Które określenia Pana/i zdaniem najlepiej opisują starość?

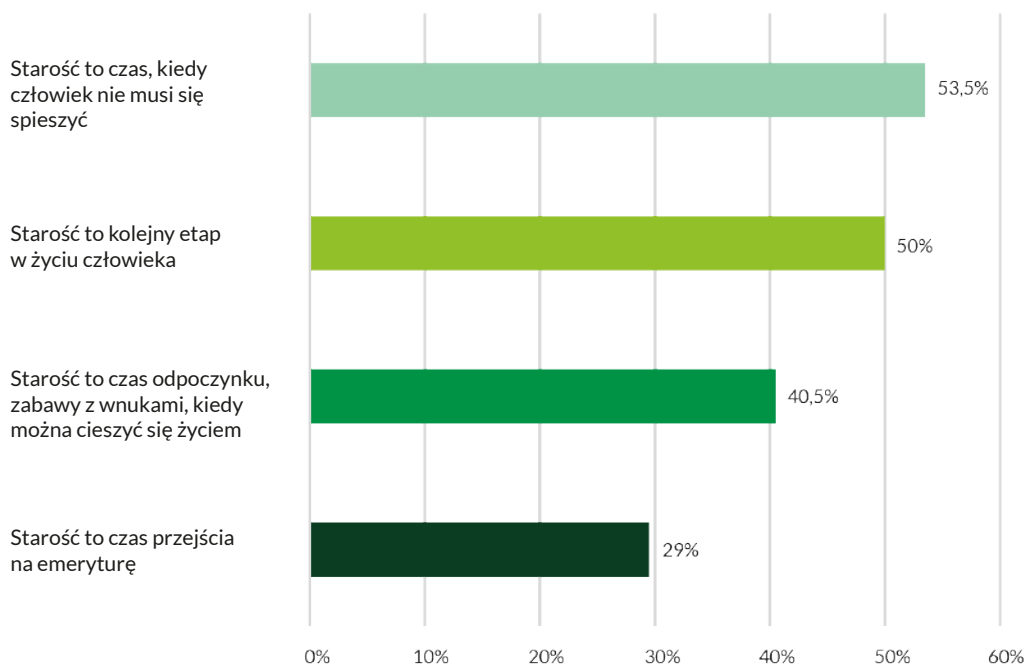

Źródło: Raport z badań GROWID: Nowak P., Dąbrowski A., 2021, *Starość w opinii trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich*.

Najczęściej wybierane odpowiedzi - POKOLENIE RODZICÓW

Które określenia Pana/i zdaniem najlepiej opisują starość?

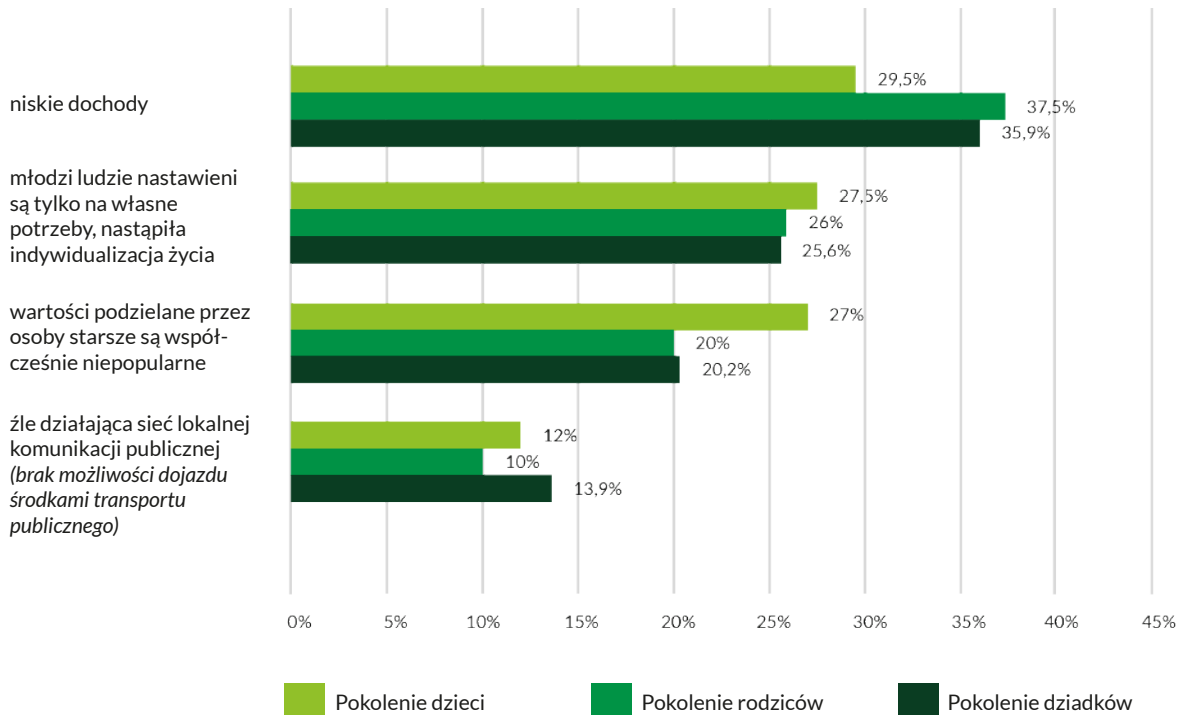

Źródło: Raport z badań GROWID: Nowak P., Dąbrowski A., 2021, *Starość w opinii trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich*.

Zarówno pokolenie rodziców, jak i wnuków ma raczej neutralny obraz starości. W przypadku jednej i drugiej grupy wśród najczęściej wybieranych określeń spośród wszystkich oferowanych w kafeterii odpowiedzi, dominują neutralne stwierdzenia. Badanie pokazuje, że wśród najmłodszego z przebadanych pokoleń oraz pokolenia rodziców nie ma zasadniczej różnicy poglądów na temat starości, można wręcz mówić o spójności międzypokoleniowej.

Jakie są według Pana/i główne powody wykluczenia ludzi starszych we współczesnym społeczeństwie?

Źródło: Raport z badań GROWID: Nowak P., Dąbrowski A., 2021, *Starość w opinii trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich*.

Wskazywane przez trzy badane pokolenia powody wykluczenia ludzi starszych we współczesnym społeczeństwie również nie różnicują badanych. Spójność we wskazaniach najważniejszych powodów wykluczenia osób starszych dotyczy tak młodszych pokoleń, jak i samych seniorów. Najczęściej wskazywanym przez wszystkie badane grupy powodem wykluczenia są niskie dochody, w dalszej kolejności indywidualizacja życia społecznego i nastawienie na własne potrzeby przez młodych ludzi. Na trzecim miejscu, najczęściej wskazywaną kategorią odpowiedzi była nieprzystawalność dzielanych przez seniorów wartości do współczesnego świata. Czwarta najpopularniejsza odpowiedź była jedyną różnicującą seniorów od młodszych pokoleń. Ci

pierwsi wskazali na fakt, że nie mają żadnych barier, które by ich wykluczały, natomiast młodsze pokolenia wskazały na problemy wynikające ze źle działającej sieci lokalnej komunikacji publicznej. To o tyle ciekawe, że pokazuje pewnego rodzaju autokrytykę po stronie młodszych pokoleń względem swojego nastawienia do problemów starszych osób. Ponadto sugeruje, że wśród badanych istnieje relatywnie spora część seniorów, którzy nie dostrzegają w swoim życiu żadnych wykluczających mechanizmów. Należy jednak pamiętać, że badana grupa jest specyficzna, osoby reprezentują rodziny wielopokoleniowe, w których seniorzy mogą liczyć na większą pomoc i uwagę ze strony swojej rodziny, niż w przypadku bardziej współczesnych, atomizowanych rodzin.

Starość i samotność nie powinny iść w parze

Badania GUS^[5] dotyczące jakości życia osób starszych w Polsce pokazały, że w 2018 r. przeszło 8% osób starszych na wsi doświadczyło izolacji społecznej. Na brak przyjaciół wskazało 31,6% respondentów, a ponad 80% przyznaje, że nie utrzymuje bliższych kontaktów z sąsiadami – ograniczają się one jedynie do powiedzenia sobie „dzień dobry” czy krótkiej wymiany zdań. Podczas gdy w miastach 31% osób w wieku 65 lat i więcej nie spotyka się ze znajomymi, na wsi nie robi tego ok. 37% badanych. Podobną zależność można zaobserwować również w przypadku pozostałych form kontaktu (np. rozmów telefonicznych) – seniorów niekontaktujących się ze znajomymi w miastach jest ok. 28%, natomiast na wsi aż ponad 39%.

Kontaktami, jakie osoby starsze na wsi utrzymują najczęściej, są te z członkami rodziny. Według badań GROWID blisko 82% seniorów co najmniej raz w tygodniu spotyka się ze swoimi wnukami, a przeszło 45% co najmniej raz w miesiącu widzi się ze swoimi dorosłymi dziećmi. Wyniki badań znajdują swoje odzwierciedlenie w odpowiedzi seniorów na pytanie o najważniejszą sferę życia – w 95% odpowiedzi pojawiają się właśnie rodzina i dzieci.

Senior potrzebuje życliwości

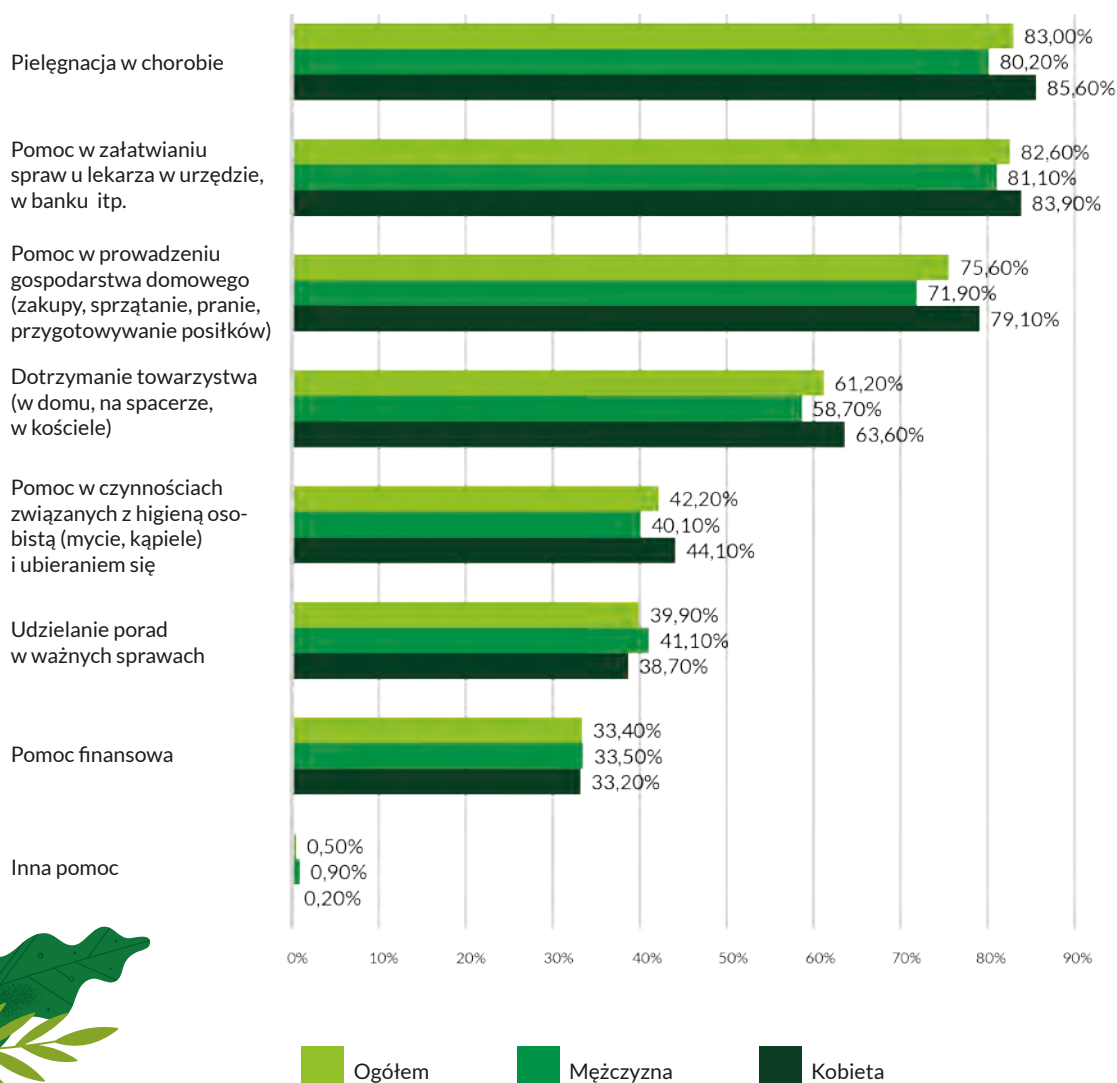
Ograniczenia wynikające z wieku sprawiają, że wielu starszych mieszkańców wsi potrzebuje pomocy. Niestety nie zawsze ich najbliższa rodzina mieszka na tyle blisko, by móc ułatwić im codzienne funkcjonowanie. Tymczasem, jak wynika z badań GROWID^[6], 78,5% seniorów potrzebuje pomocy w załatwianiu spraw u lekarza, w urzędzie czy banku. Pomocna dłoń dla blisko 50% byłaby mile widziana również podczas choroby czy w prowadzeniu gospodarstwa domowego (ok. 41%).

Respondenci badań ogólnopolskich realizowanych przez zespół UJ również zostali poproszeni o wskazanie, jakiej ich zdaniem pomocy najbardziej potrzebują seniorzy.

Pielęgnacja w chorobie, pomoc w załatwianiu spraw (u lekarza, w urzędzie, banku itp.) oraz pomoc w prowadzeniu gospodarstwa domowego (zakupy, sprząatanie, pranie, przygotowywanie posiłków) to trzy najczęściej wskazywane rodzaje czynności. Ponad połowa badanych wymieniła także pomoc w zakresie dotrzymania towarzystwa. Wyraźnie rzadziej udzielane odpowiedzi dotyczyły pomocy w czynnościach związanych z higieną osobistą, poradnictwa oraz pomocy finansowej.

Pomoc potrzebna osobom starszym według respondentów

Źródło: Raport z badań GROWID: Nowak P., Dąbrowski A., 2021, *Starość w opinii trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich*.

Marzeniem większości (prawie 70%) osób starszych jest mieszkanie we własnym mieszkaniu i korzystanie z pomocy najbliższych lub dzielenie przestrzeni mieszkaniowej wspólnie z dziećmi, wnukami bądź dalszą rodziną (ok.25%).

Pomimo różnych niedogodności wynikających z podeszłego wieku, seniorzy na wsi optymistycznie postrzegają lata, które są przed nimi. Co czwarty badany jest przekonany, że w jego życiu może wydarzyć się jeszcze wiele dobrego. Na pytanie, jak silne jest w nich pragnienie

życia, aż 48% seniorów stwierdziło, że bardzo mocno chce im się żyć, a prawie 84% swoją chęć życia oceniała w przedziale 7-9/10.

Życzliwi ludzie, którzy nie tylko okażą pomoc w trudnościach, ale także uczynią jesień życia weselszą, pozbawioną samotności i wyobcowania, mogą odmienić jakość życia osób starszych na obszarach wiejskich. Polska wieś potrzebuje rozwiązań wprowadzających kolory w szarą codzienność seniorów.

KOSZTY FINANSOWE I SPOŁECZNE

Związane ze starzeniem się
ponoszone przez samorządy
oraz społeczności lokalne
na obszarach wiejskich

Starzenie się społeczeństwa to zjawisko, którego skutki odczuwalne są nie tylko przez seniorów i ich opiekunów, ale także przez samorządy. Muszą one bowiem zapewnić odpowiednie zaplecze socjalne dla osób starszych.

Miasto, ze względu na swoje możliwości, organizuje seniorom różnorodne formy aktywności. Poza tradycyjną działalnością pomocy społecznej popularnością cieszą się nie tylko kluby seniora, ale także uniwersytety trzeciego wieku. Na obszarach wiejskich sytuacja wygląda

odmiennie – wsparcie osób starszych odbywa się głównie w wymiarze finansowym.

W ramach projektu GROWID przeprowadzono diagnozę kosztów związanych ze świadczeniem opieki dla seniorów, jakie ponoszą samorządy. Do badania^[7] wyłoniono gminy z 16 województw, w tym 160 gmin wiejskich oraz 63 gminy miejsko-wiejskie. Jednym z aspektów analizy było zweryfikowanie aktywności gmin w obrębie działań podejmowanych na rzecz osób starszych.

ZAANGAŻOWANIE GMIN w pomoc seniorom

Do najlepiej prosperujących w tym zakresie gmin należą te, położone w województwach opolskim, świętokrzyskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim. Niestety, jak pokazało badanie, polityka senioralna ukierunkowana na promowanie aktywności społecznej czy wspieranie samodzielności oraz zamieszkiwanie we własnym miejscu działa jedynie w podstawowym wymiarze. Na terenach wiejskich brakuje bowiem miejsc takich jak np. kluby seniora. Spośród badanych gmin, jedynie ok. 20% z nich skorzystało z możliwości ich uruchomienia w ramach programu Senior+. Z kolei realizacji programu ASOS, mającego wspierać m.in. aktywność osób starszych, podjęto się tylko 5% gmin^[8].

Ponadto, jak się okazuje, konieczność przemieszczania się, będąca jedną z najważniejszych potrzeb seniorów, nie zawsze jest dostatecznie zaspokajana. Szczególnie odczuwają to ci seniorzy, którzy nie mogą liczyć na pomoc najbliższych. W wielu przypadkach infrastruktura transportowa wymaga dopasowania do ograniczeń, jakim seniorzy na co dzień muszą stawić czoła. Sporym ułatwieniem w codzienności osób starszych byłyby jadłodajnie serwujące ciepłe posiłki, jednak tego typu miejsc na terenach wiejskich nie ma.

Z badań przeprowadzonych w ramach projektu GROWID wynika, że wyspecjalizowana komórka tzn. wyodrębniony w urzędzie referat, dział, sekcja zajmująca się wsparciem dla osób starszych działa w co piątej gminie (20,4%). Zdecydowana większość badanych JST (79,6%) nie posiada tego typu komórki.

W gminach, które posiadają komórkę zajmującą się wsparciem dla osób starszych w 30,4% przypadków opracowane zostały działania wsparcia dla osób starszych.

Jeżeli chodzi o liczbę placówek udzielających wsparcia osobom starszym, prowadzonych przez gminy w latach 2017-2019, 64,7% badanych podmiotów nie prowadziło żadnej, a 28,1% jedną.

An elderly couple is working in a garden. The woman, in the foreground, is wearing a plaid shirt and red gloves, tending to a plant. The man, in the background, is wearing a purple shirt and glasses, using a shovel. A greenhouse is visible in the background. A decorative green leaf graphic is in the top right corner.

**ZAPOTRZEBOWANIE
NA USŁUGI
GOSPODARSTW
OPIEKUŃCZYCH**

Czy gospodarstwa opiekuńcze mają szansę zaistnieć w Polsce?

Odpowiedź na to pytanie jest uzależniona nie tylko od popytu na tego typu usługi, ale przede wszystkim od tego, czy będzie miał je kto tworzyć. Jak się okazuje, rolnicy wykazują zainteresowanie i motywację, by prowadzić tę formę opieki nad seniorami. Uniwersytet Rolniczy w Krakowie przeprowadził badania^[9], z których wynika, że blisko 44% z 500 ankietowanych rolników może wskazać w swojej społeczności osoby, które wymagają opieki. Porównywalny

odsetek respondentów twierdzi, że osoby te byłyby zainteresowane korzystaniem z usług gospodarstwa opiekuńczego.

Badanie pokazało także stosunek właścicieli gospodarstw rolnych do prowadzenia gospodarstw opiekuńczych. Co ciekawe, największe zainteresowanie prowadzeniem gospodarstwa opiekuńczego przejawiają młodzi rolnicy w wieku od 19 do 30 lat oraz osoby do 50. roku życia, a także właściciele średnich (10-19,9ha) i dużych (50 ha) gospodarstw rolnych czy osoby prowadzące gospodarstwo rolne w połączeniu z dodatkową aktywnością zawodową. 46% zainteresowanych prowadzeniem gospodarstwa opiekuńczego rolników oferowałoby podopiecznym podstawowy pakiet usług, czyli pomoc w codziennej toalecie, przyjmowaniu leków, zapewnienie jednego posiłku dziennie oraz zorganizowanie czasu.

Rolnicy rozumieją istotę GOSPODARSTW OPIEKUŃCZYCH

Istotny jest fakt, że rolnicy mają odpowiednie wyobrażenie na temat gospodarstw opiekuńczych. Ich zdaniem tego typu miejsce, oprócz pomocy przy pielęgnacji czy wyżywienia, powinno zapewniać atrakcyjne spędzanie czasu. Powinno ono objąć spacerowanie wśród natury, rekreację, a także konsultacje ze specjalistami w sprawach zdrowotnych i na temat poprawy kondycji. Nie może zabraknąć również zajęć w obrębie hobby podopiecznych oraz prac artystycznych.

Co ważne, ze wspomnianego badania wynika, że ponad 37% właścicieli na terenie swojego gospodarstwa posiada zabudowę, którą można przystosować do prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego. Ponadto w większości gospodarstw znajdują się ogród oraz zwierzęta.

Uniwersytet Rolniczy zrealizował w ramach projektu GROWID serię warsztatów, podczas których rolnicy, właściciele gospodarstw agroturystycznych, przedstawiciele organizacji pozarządowych oraz domów opieki społecznej analizowali poszczególne aspekty prowadzenia gospodarstw opiekuńczych. Z rozmów, jakie prowadziliśmy w każdym z województw na temat potencjału rozwojowego gospodarstw opiekuńczych w Polsce, a także związanych z nimi kosztów, wyłoniło się kilka istotnych wniosków. Uczestnicy warsztatów zwrócili uwagę, m.in. na potrzebę włączenia gospodarstw opiekuńczych do systemu opieki społecznej i finansowania ich przez gminy jako jednego z rodzajów opieki i wsparcia. Ponadto wsparcie finansowe powinno być na tyle trwałe, aby właściciele gospodarstw opiekuńczych mogli przekonać się co do opłacalności takiego przedsięwzięcia (np. zwolnienie z podatku czy innych obciążeń przez cztery lata). Potrzebne są również rozwiązania systemowe, które uniezależnią funkcjonowanie gospodarstw od indywidualnych decyzji na szczeblu samorządowym i woli lub jej braku ze strony lokalnych władz. W czasie rozmów poruszana była także kwestia dotycząca konieczności określenia standardów odnoszących się do wyposażenia obiektów i sprawowanej opieki.

dr hab. Wioletta Knapik, prof. Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie
mgr Agnieszka Tworzyk

POTENCJAŁ RÓŻNYCH TYPÓW GOSPODARSTW DO ŚWIADCZENIA OPIEKI

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie w ramach projektu GROWID przeprowadził badania^[10] mające na celu określenie potencjału gospodarstw rolnych w Polsce do zakładania gospodarstw opiekuńczych. O tym, czy gospodarstwo opiekuńcze zostanie uruchomione, może zdecydować wiele czynników. Będą to nie tylko kwestie związane z rentownością przedsięwzięcia, ale także z podjęciem działań zmierzających do przystosowania gospodarstwa rolnego do przyjęcia podopiecznych – charakter świadczonej pomocy determinuje bowiem chociażby niezbędność infrastruktury.

Jak wynika z badań statystycznych Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, przeprowadzonych w maju 2020 roku przez J. Szarek i P. Rachwałę, opartych na analizie informacji dotyczących polskich gospodarstw rolnych, zarejestrowanych w bazie FADN^[11], typ prowadzonej w gospodarstwie produkcji rolniczej nie ma większego znaczenia, jeśli chodzi o prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego. Bez względu na to, czy rolnicy trudnią się produkcją zwierzęcą, roślinną, mieszaną czy użytkami trwałymi, w równym stopniu mogą być zainteresowani nową działalnością.

Szczególne zainteresowanie wykazują osoby uczestniczące w programach dotyczących rolnictwa zrównoważonego, co wiąże się ze swia-

domością na temat wyzwań, jakim współcześnie trzeba stawić czoła oraz z gotowością do wdrażania nowości i zmian. Znaczącym czynnikiem warunkującym chęć założenia gospodarstwa opiekuńczego, jest brak konieczności zatrudnienia dodatkowych osób do pomocy w prowadzeniu przedsięwzięcia.

Istotnym aspektem w potencjale gospodarstw do prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego jest obszar, na którym miałyby ono powstać. Jak pokazały analizy ekonomiczne przeprowadzone w ramach projektu GROWID, największy potencjał dla tego typu działalności można dostrzec w makroregionie Małopolska i Pogórze. Związane jest to z niskim stopniem zaawansowania gospodarstw rolnych oraz niską dochodowością, a także dużym rozdrobnieniem, które łączy się z niewielkimi powierzchniami użytków rolnych. Szansę na powodzenie gospodarstw opiekuńczych dostrzega się również na terenach Mazowsza i Podlasia. Najmniej dogodne warunki panują natomiast na Pomorzu i Mazurach.

Optymalne warunki do rozwinięcia gospodarstw opiekuńczych przejawiają głównie niewielkie ekonomicznie gospodarstwa o mieszanym typie produkcji. W związku z tym, że tego typu gospodarstwa nie osiągają dużych dochodów, dodatkowa działalność otwiera nowe możliwości czerpania zysków.

Mamy chęci i warunki, BY POMAGAĆ

Atutem gospodarstw rolnych w Polsce, ułatwiającym wdrożenie idei gospodarstw opiekuńczych, jest fakt, że większość z nich posiada podstawową infrastrukturę do prowadzenia tego typu działalności. Szczególnie sprzyjające warunki na budowanie specjalizacji w zakresie opieki i terapii posiadają przede wszystkim gospodarstwa agroturystyczne oraz zagrody edukacyjne. Ponadto rolnicy uczestniczący w badaniach GROWID nie tylko deklarują swoją dyspozycyjność czasową, jaką mają w zakresie prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego, ale także gotowość do pełnia dodatkowych zajęć wynikających z opieki nad seniorami oraz zapewnienia różnych usług. Co więcej, chęć pomocy wyrazili członkowie rodziny potencjalnych właścicieli gospodarstw opiekuńczych.

Warto zwrócić też uwagę, że usługi, jakie zapewniałyby gospodarstwa opiekuńcze, są pożądane w kontekście zachodzących zmian w strukturze społecznej oraz aktualnej problematyki wsi. Pomysłowego rozwoju działalności można upatrywać przede wszystkim na obszarach wiejskich zlokalizowanych z dala od miast. Polskie warunki oraz nastawienie rolników stwarzają szansę na zaadaptowanie idei gospodarstw opiekuńczych. Pomimo wielu pytań i trudności wynikających z braku odpowiedniego zaplecza legislacyjnego, w społecznościach wiejskich można dostrzec gotowość podjęcia się inicjatywy otoczenia opieką osób starszych.

**EKONOMICZNE
ASPEKTY ŁĄCZENIA
DZIAŁALNOŚCI
ROLNICZEJ
I OPIEKUŃCZEJ
- SYMULACJE**

Analizy, jakie przeprowadzono w ramach badań^[12], projektu GROWID, pokazały, że prowadząc działalność związaną z gospodarstwami opiekuńczymi, można uzyskiwać dochód na poziomie tzw. najniższej krajowej.

Wyczerpania * opierały się o założenie, że opieka będzie świadczona 8 podopiecznym przez ok. 22 dni przez 1 osobę mogącą liczyć na pomoc dodatkowej osoby, np. przy transporcie podopiecznych.

* (kalkulacje wykonano w 2020 r.)

Przedstawione poniżej kalkulacje zakładają dwa warianty:

Wariant I

Gospodarstwo prowadziło dotychczas działalność agroturystyczną. Posiada pięć wyposażonych czteroosobowych pokoi (po ok. 15 m²) do prowadzenia działalności, z czego do prowadzenia działalności opiekuńczej będą wykorzystywane dwa. Gospodarstwo posiada również wspólne pomieszczenie o powierzchni 25 m² z dostępem do łazienki z toaletą oraz osobnej toalety, a także odpowiednią infrastrukturę

w postaci wolnostojącej altany – wiaty z grillem, ławek, czterech sztuk rowerów. Koszty związane z uruchomieniem działalności obejmować będą jedynie odświeżenie pomieszczeń (malowanie i drobne naprawy), instalację w jednym z pokoi sprzętu sportowo-rekreacyjnego i założenie ogrodu z produkcją warzyw na potrzeby własne gospodarstwa opiekuńczego.

RODZAJ KOSZTU/WYDATKU	WYDATKI (w zł)		PRZEWIDYWANY OKRES UŻYTKOWANIA (W LATACH)	RATA AMORTYZACJI	
	WARIANT I	WARIANT II		WARIANT I	WARIANT II
Malowanie pomieszczeń	2915	2915	5	583	583
Dostosowanie pomieszczeń	842	842	5	168	168
Zakup mebli	0	6750	10	0	675
Zakup kołdry, poduszki, koce, pościel, ręczniki (oferty Jysk)	0	880	3	0	293
Zakup sprzętu sportowo-rekreacyjnego	2010	4010	10	201	401
Budowa/montaż wiaty i zakup wyposażenia	0	9222	10	0	922
Założenie ogrodu	1900	1900	1		
Razem	7667	26519	x	952	3043

Wariant II

Gospodarstwo posiada odpowiednie pomieszczenia, które można wykorzystać do prowadzenia działalności (pokój dzienny o powierzchni 25 m², dwa mniejsze pokoje o powierzchni 15 m²). Pomieszczenia te mają dostęp do łazienki i toalety. Gospodarstwo

nie posiada jednak żadnej infrastruktury i przed rozpoczęciem działalności konieczne będzie jej zbudowanie. Niezbędne będą również drobne remonty pomieszczeń przeznaczonych do prowadzenia działalności i ich wyposażenie.

WYSZCZEGÓLNIENIE	ROK			ŚREDNI MIESIĄC
	I	II	III	
GOTÓWKA POCZĄTKOWA	5000	12035	19070	-
WPŁYWY				
Wpływy od podopiecznych	84000	84000	84000	7000
Wpływy ze sprzedaży produktów	4800	4800	4800	400
WPŁYWY RAZEM	88800	88800	88800	7400
WYDATKI				
Wywienie (własne)	33792	33792	33792	2816
Zakupy materiałów i surowców	11500	11500	11500	958
Transport	4413	4413	4413	368
Energia, ogrzewanie, woda	3116	3116	3116	260
Usługi obce	3000	3000	3000	250
Koszty administracyjne i telekomunikacyjne	600	600	600	50
WYDATKI RAZEM	56421	56421	56421	4702
Wynagrodzenie opiekuna	25344	25344	25344	2112
GOTÓWKA KOŃCOWA	12035	19070	26106	-

**PRZYKŁADY
KRAJOWYCH
INICJATYW
w zakresie
gospodarstw
opiekuńczych**

Choć idea gospodarstw opiekuńczych jeszcze nie zadomowiła się w Polsce, można znaleźć przykłady łączenia działalności rolniczej z działalnością opiekuńczą.

Toskania Kociewska

Gospodarstwo zajmuje się zróżnicowaną działalnością społeczną, pomagając osobom w trudnej sytuacji życiowej. Prowadzone jest w województwie kujawsko-pomorskim. Właściciele w 2009 r. kupili liczące 12 ha gospodarstwo i z czasem rozwinęli je do blisko 30-ha. Rozpoczynając działalność opartą na uprawach ekologicznych, nie posiadali doświadczenia ani wykształcenia rolniczego. Cechą charakterystyczną gospodarstwa jest onoterapia i co ważne, przebywające na terenie Toskanii zwierzęta współpracowniczą w prowadzonych tam terapiach społecznych. Gospodarstwo, biorąc udział w programie organizowanym przez KPODR w Mnikowie pn. „Zielona opieka – gospodarstwa opiekuńcze w województwie kujawsko-pomorskim”, prowadziło już działalność społeczną, a zabudowa posiadała odpowiednią infrastrukturę. Podopiecznymi nie były osoby starsze, ale osoby samotne, wykluczone społecznie, mające problemy z uzależnieniami oraz chore. Angażując się w życie gospodarstwa, wykonywali prace sprawiające im radość i w nich się specjalizowali. Źródłem dochodów w Toskanii Kociewskiej, oprócz działalności społecznej, są również działalność rolnicza, agroturystyka, organizacja turystyki, wyjazdy studyjne oraz różnego rodzaju usługi edukacyjne i terapeutyczne.

Rodzinny Dom Pomocy „Magnolia”

Dział w powiecie bełchatowskim (woj. łódzkie) i powstał w miejsce działającego tam kiedyś domu opieki, dzięki czemu budynek był przystosowany do usług opiekuńczych, a także byli związani z nim już zarówno podopieczni, jak i personel. Osoba prowadząca „Magnolię” utrzymuje się, prowadząc działalność rolniczą. Aktywnie włącza się także do działań Koła Gospodyń Wiejskich. Nim zdecydowała się na prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego, zajmowała się handlem i sprzedającą pasz. Myśl o prowadzeniu działalności opiekuńczej zrodziła się u właścicieli „Magnolii” wskutek osobistych doświadczeń związanych z opieką nad starszą, chorą osobą, natomiast inspiracją był wyjazd studyjny do Holandii, gdzie mogła zobaczyć, jak funkcjonują gospodarstwa opiekuńcze. W „Magnolii” przebywają seniorzy o różnej sprawności psychofizycznej i w różnym wieku. Opieką otaczane są tu osoby z miast, nawet znacznie oddalonych od niego. Działalność w Magnolii wspierają wolontariusze, a także rehabilitantka.

Farma Życia

Działająca w Bolechowicach w województwie małopolskim Fundacja Wspólnota Nadziei w ramach swojej działalności prowadzi Centrum Nauki i Życia „Farma”, a w jego obrębie Małopolski Dom Pomocy Społecznej „Na Farmie Życia”, Dzielne Centrum Aktywności oraz gospodarstwo. „Farma” zapewnia całodobową opiekę osobom cierpiącym na autyzm oraz pomoc ich rodzinom. Inicjatywa powstała za sprawą matki osoby autystycznej, aby ludzie tacy, jak jej dziecko, były objęte wsparciem. Z czasem Fundacja pozyskiwała niezbędne dla przedsięwzięcia zabudowę oraz tereny, które są wykorzystywane m.in. na potrzeby prowadzonego tam gospodarstwa. Nie służy ono jedynie uprawie płodów rolnych – jest także miejscem prowadzenia terapii dla podopiecznych. W 2008 r. gospodarstwo otrzymało certyfikat gospodarstwa ekologicznego. Składają się na nie warzywniak, tunele foliowe, ogród przydomowy, jagodnik oraz sad. Podopieczni, mając możliwość angażowania się w prace rolne i obserwowania efektów swojej pracy, zyskali przestrzeń, dzięki której poprawia

się ich samopoczucie.

Bonifraterska Fundacja Dobroczytna

Powstała w 2013 r., a wśród prowadzonych przez nią przedsięwzięć można wymienić Środowiskowy Dom Samopomocy, Dom Pomocy Społecznej, Zakład aktywności zawodowej (ZAZ), Warsztat terapii zajęciowej oraz Boni-active Sp. Z o.o. ZAZ, pomagający osobom niepełnosprawnym wykonywać pracę zarobkową, prowadzi m.in. gospodarstwo rolne. Na terenie podlegającym Fundacji funkcjonuje pracownia pszczelarska, pracownia hodowlana, ośrodek jazdy konnej oraz pracownia ogrodnicza. Podopieczni samodzielnie zajmują się pracami wokół gospodarstwa, co pozytywnie wpływa na ich samopoczucie. Dodatkowo współpracujący z Fundacją terapeuci prowadzą dla niepełnosprawnych treningi umiejętności społecznych i konsultacje psychologiczne. Z kolei dzięki organizowanym przez Fundację imprezom lokalnym, w które czynnie włączają się podopieczni, angażując się np. w wydawanie posiłków czy obsługę parkingu, osoby niepełnosprawne mogą integrować się z miejscową społecznością. Fundacja otacza opieką osoby z różnym stopniem zaawansowania niepełnosprawności – zarówno te, niezdolne do samodzielnego funkcjonowania, jak i osoby przystosowywane przez ZAZ do aktywności na rynku pracy chronionej.

- 1 Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej,
Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2020 r., Warszawa 2021 r.
- 2 Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej,
Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2019 r., Warszawa 2020 r.
- 3 Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej,
Informacja o sytuacji osób starszych w Polsce za 2019 r., Warszawa 2020 r.
- 4 *Badanie opinii wśród trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich na terenie całego kraju*,
oprac.: P. Nowak, A. Dąbrowski.
Badanie przeprowadzone na obszarach wiejskich całego kraju, na próbie 600 osób. Jego celem było zebranie opinii na temat procesu starzenia się mieszkańców wsi w opinii trzech pokoleń: dziadków/babć, ich dzieci oraz wnuków. Dobór respondentów zakładał przeprowadzenie rozmów z reprezentantami wielopokoleniowych rodzin.
- 5 *Jakość życia osób starszych w Polsce*, GUS, Warszawa 2020.
- 6 *Badanie opinii wśród trzech pokoleń mieszkańców obszarów wiejskich na terenie całego kraju*,
oprac.: P. Nowak, A. Dąbrowski.
- 7 *Raport z analizy wyników badań przeprowadzonych wśród jednostek samorządu terytorialnego (JTS)*,
oprac. W. Knapik.
- 8 *Raport z analizy wyników badań przeprowadzonych wśród jednostek samorządu terytorialnego (JTS)*,
oprac. W. Knapik, stan na październik 2019 r.
- 9 *Raport z analizy wyników badań sondażowych 500 gospodarstw rolnych*,
oprac. A. Bartoszek, W. Knapik.
- 10 *Raport z analizy wyników badań sondażowych 500 gospodarstw rolnych*,
oprac. A. Bartoszek, W. Knapik.
- 11 *FADN (ang. Farm Accountancy Data Network)*;
W polu obserwacji europejskiego systemu FADN znajdują się gospodarstwa towarowe, które wytwarzają około 90% wartości Standardowej Produkcji w danym regionie lub kraju. FADN dostarcza ujednoczonych informacji księgowych z towarowych gospodarstw rolnych ze wszystkich krajów należących do Unii Europejskiej.
- 12 *Prognoza kosztów uruchomienia i prowadzenia gospodarstwa opiekuńczego wykonana w maju 2020 roku przez J. Mikołajczyka.*

GROWID

Gospodarstwa opiekuńcze w rozwoju obszarów
wiejskich wobec wyzwań demograficznych

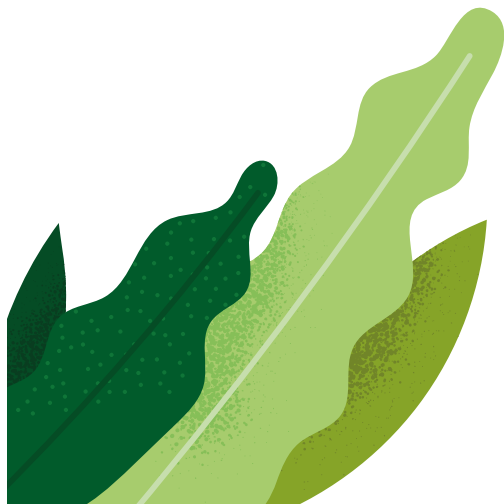
Projekt finansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
w ramach strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych
„Społeczny i gospodarczy rozwój Polski w warunkach globalizujących się rynków”
GOSPOSTRATEG.

Narodowe Centrum
Badań i Rozwoju

MINISTERSTWO
ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI

ZESKANUJ KOD
I DOWIEDZ SIĘ WIĘCEJ
NA TEMAT
GOSPODARSTW
OPIEKUŃCZYCH

